

Paweł Pietnoczka

"Tematy polsko-ukraińskie. Historia
Literatura Edukacja", pod red.
Robert Traby, Olsztyn 2001 :
[recenzja]

Acta Polono-Ruthenica 9, 295-299

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

– Ej, garażu! – panna nigdy nie mówiła do mnie po imieniu. – Masz czym się podetrzeć?

– Nie.

– Podtarła się palcem wskazującym i napisała na ścianie:

– Pokój światu!” (s. 103)

Interpretacja hasła, tak jak wszystkich innych, pozostaje krytykom i czytelnikowi. Można się oburzać, kruszyć kopie, obrzucać autora błotem, protestować. Można też, odrzucając wszystkie historyczno-narodowe, a przede wszystkim indywidualne fobie, drzemające w podświadomości każdego człowieka, spojrzeć na samych siebie z zupełnie innej, tej drugiej strony, być może nawet surrealistycznej, „encyklopedycznej” perspektywy.

„To trudna książka. Ale warto ją przeczytać” – konkluduje Tadeusz Konwicki. Nie można się z nim nie zgodzić. Tyle, że przeczytać nie zawsze znaczy zrozumieć!

„Zawsze chciałem zrozumieć miejsce, gdzie prawo nie jest dla wszystkich, gdzie każdy ma własne, w zależności od indywidualnej pozycji, natomiast bezprawie jest powszechne. Wreszcie, dzięki przewodnikowi, zbyło się niemożliwe. Pogarda przetopila się w zrozumienie. Cechy, które wcześniej wywoływały pogardę, teraz mi się podobały. Poprzez pogardę doszedłem do pojednania z rzeczywistością...” (s. 187).

Wyznanie Wiktora Jerofiejewa mówi samo za siebie. I niech tak już zostanie. Tu niepotrzebny jest żaden komentarz.

Jarosław Strycharski (Olsztyn)

Tematy polsko-ukraińskie. Historia Literatura Edukacja, pod red. Roberta Traby, wyd. Wspólnota Kulturowa Borussia, Olsztyn 2000, ss. 367.

Omawiana praca zbiorowa składa się z trzech zasadniczych części, które poświęcono historii, literaturze i edukacji. Zdecydowanie największa liczba tekstów odnosi się do problematyki historycznej. Całość została poprzedzona rozważaniami Roberta Traby o stereotypach i symbolach narodowych Ukraińców.

Zaprezentowany jako pierwszy z zakresu historii artykuł Bohdana Osadczuka, wybitnego znawcy problematyki stosunków polsko-ukraińskich, zatytułowany *Między upiorami przeszłości i wyzwaniem przyszłości* wskazuje na podobieństwa i różnice między sytuacją Polski i Ukrainy na przełomie XIX i XX w. Następnie autor odnosi się do błędów polskiej polityki wewnętrznej i zagranicz-

nej w okresie międzywojennym oraz zwraca uwagę na to, że po przegranej we wrześniu w 1939 r. w polskiej publicystyce nie oceniono w należyty sposób faktu, iż nie doszło do antypolskiego powstania ludności ukraińskiej oraz że w walkach przeciwko Niemcom nie zdarzyły się wypadki dezercji żołnierzy narodowości ukraińskiej.

Na zakończenie Bohdan Osadczyk trafnie podkreśla, iż druga wojna światowa wraz z jej następstwami pozostawiła na stosunkach polsko-ukraińskich wiele ran, o których trzeba mówić otwarcie i prawdziwie, ale nie po to, by jątrzyć, lecz aby przypominać, do czego mogą doprowadzić konflikty etniczne. Wspomina także o wielkich zasługach Jerzego Giedroycia w normalizacji stosunków polsko-ukraińskich, o jego inicjatywie „pogrzebania starych sporów terytorialnych za cenę współpracy w przyszłości” (s. 32).

Ukraińcy w Rzeczypospolitej Obojga Narodów to kolejny artykuł zawarty w *Tematach*. Jego autor, profesor Jerzy Kłoczowski, podobnie zresztą jak i Bohdan Osadczyk, jest badaczem, który wiele wniósł w poprawę stosunków polsko-ukraińskich. W swojej pracy przedstawił losy Ukrainy, które, jego zdaniem, ściśle splotły się z historią Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony. Odniósł się m.in. do powstania Chmielnickiego, a także do próby rozwiązania konfliktu polsko-ukraińskiego w Hadziaczu. Jednak ta próba, jak słusznie dowodzi Jerzy Kłoczowski, przysłała za późno i niejako skazana była na niepowodzenie. Jak się później okazało, konsekwencją braku porozumienia było to, iż ostatecznie poniosła klęskę zarówno Ukraina, jak i Polska.

Autorem kolejnego szkicu zawartego w *Tematach* jest niemiecki historyk Rex Rexheuser, który w *Znaczeniu rozbiorów Polski dla niepolskiej ludności Rzeczypospolitej* próbuje odpowiedzieć na pytanie o wpływ rozbiorów Polski na rozwój ruchów narodowych. Autor odniósł się m.in. do ukraińskiego ruchu narodowego oraz do prowadzonej wobec niego polityki państw zaborczych. Słusznie podkreśla, że Rosja w odróżnieniu od Austrii nie wyszła naprzeciw Ukraińcom w kwestii narodowej i wyznaniowej, nie zgodziła się na ustępstwa, lecz odpowiedziała represjami i rusyfikacją. Skutkiem odmiennej polityki prowadzonej przez Petersburg i Wiedeń było to, iż w Rosji na przełomie XIX i XX w. nie było żadnej legalnej szkoły z wykładowym językiem ukraińskim, zaś w Austrii obecność języka ukraińskiego w szkołach była czymś naturalnym. Jako wynik odmiennej polityki narodowościowej prowadzonej przez Austrię i Rosję, Rex Rexheuser trafnie wskazał fakt, iż Ukraińcy nie byli w stanie stworzyć narodowej więzi. Zostali o wiele silniej podzieleni przez rozbiory niż Polacy, a skutki tego odczuwalne są do dnia dzisiejszego.

Właśnie m.in. następstwami okresu rozbiorów, ale i późniejszej historii Ukrainy zajął się Jarosław Hrycak – jeden z najbardziej cenionych współczesnych ukraińskich historyków. W artykule *Po obu stronach Zbrucza? Regionalizm i tożsamość narodowa na Ukrainie po upadku Związku Sowieckiego* na przykładzie Lwowa i Doniecka – najważniejszych miast na zachodzie i wschodzie kraju – umiejętnie wskazał różnice i podobieństwa pomiędzy tymi częściami państwa ukraińskiego.

W *Tematach* są również artykuły dotyczące mniejszości ukraińskiej w Polsce. W pierwszym z nich, autorstwa Stanisława Stępnia, przedstawiono losy mniejszości ukraińskiej w Polsce w okresie od 1944 r. do drugiej połowy lat dziewięćdziesiątych, zaś w drugim, autorstwa Wojciecha Łukowskiego, m.in. rozważania odnoszące się do procesów asymilacyjnych, w wyniku których pomiędzy dwoma głównymi grupami etnicznymi zamieszkującymi Mazury – Polakami i Ukraińcami – powstała znaczna liczba identyfikacji pośrednich.

Część tekstów omawianej publikacji odnosi się w większym bądź mniejszym stopniu do problematyki z zakresu stosunków polsko-ukraińskich w XX w. To właśnie wydarzenia z czasów pierwszej wojny światowej, okresu międzywojennego, drugiej wojny światowej i pierwszych lat powojennych co pewien czas rzutują na obecne relacje między Polakami i Ukraińcami. Dlatego tym ważniejsze jest to, że te trudne momenty ze wspólnej historii zostały również poruszone w *Tematach*.

Właśnie tym niełatwym okresem w historii Polski i Ukrainy zostały poświęcone artykuły: Christoph Micka: *Kto bronił Lwowa? Walki o Lwów w latach 1918–1920*; Jana Kęsika: *Pomiędzy współpracą a irredentą. Dylematy ukraińskiej mniejszości narodowej w II Rzeczypospolitej*; Grzegorza Motyki: *Między porozumieniem a zbrodnią: II wojna światowa oraz jej skutki w stosunkach polsko-ukraińskich*; Gabriele Lesser: *Polacy i Ukraińcy wobec Żydów podczas okupacji sowieckiej i niemieckiej*.

Ponadto w części historycznej znajdziemy skrócony zapis dyskusji dotyczącej przeszłości i współczesności Lwowa i Gdańska, podobieństw oraz różnic dzielących te miasta. Dyskusja odbyła się 23 czerwca 2000 r. w redakcji gdańskiego „Przeglądu Politycznego” z udziałem dziennikarzy i literatów z Polski i Ukrainy.

Polska i Polacy we współczesnej literaturze ukraińskiej to publikacja, która rozpoczyna drugą część *Tematów*. Serhij Jakowenko w owej pracy odniósł się do tematyki polskiej w literaturze ukraińskiej. Ukazał, jaki obraz Polski i Polaków został przedstawiony w *Bramie halickiej* Stepana Puszyka, *Wodzie z kamienia* i *Bliznach na skale* Romana Iwanyczuka, *Ścieżce w trawie* Walerija Szewczuka oraz *Miedzy* Juliany Szewczuk.

W tej części zostały również opublikowane fragmenty powieści *Badania terenowe nad ukraińskim seksem* Oksany Zabużko, *Mała intymna urbanistyka* Jurija Andruchowycza – jednych z najbardziej znanych obecnie w Polsce przedstawicieli literatury ukraińskiej – oraz *Przenikanie światów* autorstwa Jerzego Necia, nauczyciela historii w Liceum Ogólnokształcącym z Ukraińskim Językiem Nauczania w Górowie Haweckim.

Ostatnia część *Tematów* poświęcona jest edukacji. Zaprezentowano m.in. dwa szkice scenariuszy lekcji, pierwszy – autorstwa Sławomira Skowronka i Jerzego Necia – dotyczy zagadnień z zakresu stosunków między Polakami i Ukraińcami na Warmii i Mazurach. Natomiast drugi – autorstwa Katarzyny Paślawskiej-Iwanczewskiej – odnosi się do obrazu Ukrainy widzianego oczami polskich romantyków. W części edukacyjnej znajdziemy również wspomnienia Stefana Krycińskiego, w których poruszony został problem braku opieki nad cmentarzami ukraińskimi w południowej Polsce, a także artykuł *Przez poznanie prawdy historii do porozumienia. Polska i Polacy na stronicach podręczników historii Ukrainy XIX i XX w.* Autor tego tekstu, Bohdan Hud', dokonując analizy podręczników do nauki historii Ukrainy XIX i XX w., dowodzi, iż brak jest w nich w miarę całościowego obrazu stosunków polsko-ukraińskich, a przedstawione fakty niejednokrotnie mijają się z prawdą. Autor trafnie stwierdza, że zarówno ukraińskie, jak i polskie podręczniki historii powinny tworzyć pozytywny obraz narodu-sąsiada. Do tego, jak podkreśla Bohdan Hud', niezbędny jest „mniej więcej pełny i prawdziwy obraz stosunków ukraińsko-polskich i polsko-ukraińskich w ciągu naszej wspólnej historii, bez zbyt emocjonalnego podkreślania jej krwawych stronic, a z uwypukleniem okresów normalnego, dobrosąsiedzkiego współżycia” (s. 321).

Już poza częścią edukacyjną umieszczony został stenogram *Węzeł gordyjski? Dziedzictwo i przyszłość stosunków polsko-ukraińskich*. Jest to fragment dyskusji, która odbyła się 22 maja 1999 r. w ramach zorganizowanego przez Borussię seminarium *Historie zapomniane – historie przeżywane*. Poruszono w niej szereg zagadnień, m.in. dotyczących wojny polsko-ukraińskiej w 1918 r., konfliktu polsko-ukraińskiego z okresu drugiej wojny światowej, ustawy o mniejszościach narodowych oraz sytuacji politycznej na Ukrainie. Tytułowy „węzeł gordyjski” odnosi się do „zaplątej” wspólnej polsko-ukraińskiej przeszłości, której „rozplątanie” jest niezwykle trudne, ale zarazem konieczne do rzeczywistego pojednania między naszymi narodami.

Podsumowując należy stwierdzić, iż tom *Tematy polsko-ukraińskie* pod red. R. Traby jest kolejnym i cennym źródłem wiedzy na temat wciąż kontrowersyj-

nych stosunków polsko-ukraińskich. Zdecydowanie przełamuje, a nawet rozbija pewne stereotypy i mity na ten temat, a o to przecież chodzi. Żyjemy w zjednoczonej Europie i powinniśmy dążyć do wzajemnego zrozumienia, poszanowania własnych kultur, wyjaśnienia raz na zawsze bolesnych czasem faktów, które zaistniały w naszych sąsiedzkich stosunkach. Jak się wydaje, taki cel przyświecał wydaniu tej pracy. Szkoda tylko, że redaktor R. Traba zapomniał o ukraińcach UWM. Na pewno i oni mieliby tu wiele do powiedzenia.

Paweł Pietnoczka (Olsztyn)

„Studia Wschodniosłowiańskie”, t. 3, Uniwersytet w Białymstoku. Wydział Filologiczny. Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej, Białystok 2003, ss. 254.

W Wydawnictwie Uniwersytetu w Białymstoku ukazał się kolejny, trzeci tom „Studiów Wschodniosłowiańskich” zawierający pięć działów: Literaturoznawstwo, Językoznawstwo, Debiuty Naukowe, Recenzje i Sprawozdania. Wśród dziewięciu tekstów literaturoznawczych cztery zostały napisane w języku białoruskim, cztery – w rosyjskim i jeden w języku polskim. Autorzy białoruscy przedstawili swoje badania nad współczesnym białoruskim procesem literackim (Зоя Мельнікова, s. 71–44) i rozwojem białoruskiej prozy historycznej (Вольга Шынкарэнка, s. 71–85), a także przeprowadzili analizę obrazów i typów literackich w spuściznie poetyckiej Janka Kupały (Алесь Макарэвіч, s. 7–24) i porównawcze badania nad poetyką *Słowa o pułku Igora* w kontekście twórczości Macieja Siedniowa (Людміла Зарэмба, s. 87–101).

Weronika Biegluk swój tekst poświęciła specyfice bohatera utworu Wieniedikta Jerofiejewa *Moskwa – Pietuszki* (s. 103–111), zwracając szczególną uwagę na tragizm i paradoks istnienia tego bohatera, wynikający – jak nie bez racji stwierdza Autorka – „z braku wewnętrznej zgodności między celem, który chce się osiągnąć, a koniecznym sposobem jego realizacji” (s. 111).

Инна Слемнева (s. 45–62) na przykładach utworów wielu poetów zarówno współczesnych (O. Mandelsztam, M. Cwietajewa, N. Zabołocki, A. Wozniesiński, W. Wysocki i inni), jak i XIX w. (A. Puszkina, J. Goethe) prześledziła rolę i różnorodne funkcje słów oznaczających barwy i kolory. Do najważniejszych z nich zaliczyła funkcję opisową (epitety), metaforyczną (metafory) i symboliczną (symbole), ilustrując je wieloma przykładami z wybranych poetyckich tekstów.